

Jolanta Kubik

Kompendium wiedzy o Kapuścińskim : (Beata Nowacka, Ryszard Kapuściński : biografia pisarza)

Rocznik Prasoznawczy 4, 153-156

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kompendium wiedzy o Kapuścińskim

**Beata Nowacka, Zygmunt Ziątek,
Ryszard Kapuściński. Biografia pisarza,
Wydawnictwo Znak, Kraków 2008, s. 420.**

Metafora nienapisanej książki to element, który od początku do końca towarzyszył autorom „Ryszard Kapuściński. Biografia pisarza” – Beacie Nowackiej i Zygmuntowi Ziátkowi. Noszona w sobie książka staje się nawet jakby podszewką całości. Ten element nie jest tylko koncepcją czy metodą pisania pracy. Sięga zdecydowanie głębiej, bo aż do relacji samego Kapuścińskiego. Ową nienapisaną książkę, noszącą znamiona autobiografii, czytelnik odnajdzie przede wszystkim we fragmentach „Imperium”. Fakt, że Ryszard Kapuściński nie napisał autobiografii, jest zabiegiem celowym. W 1994 roku wyznał: „To, co piszę, jest pamiętnikiem”. Zatem konkluzja może być jedna: zamknięte dzieło reportera jest jedynym i pełnym źródłem wiedzy o nim samym. Na tym fundamencie oparli swoją pracę Beata Nowacka i Zygmunt Ziątek. Oboje są literaturoznawcami. Beata Nowacka, doktor nauk humanistycznych, jest związana z Instytutem Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Interesuje się problematyką reportażu i recepcją literatury polskiej w świecie. Jest autorką książki *Magiczne dziennikarstwo. Ryszard Kapuściński w oczach krytyków*. Zygmunt Ziątek – doktor habilitowany i członek Rady Naukowej Instytutu Badań Literackich PAN – zajmuje się pograniczem pisarstwa dokumentarnego i prozy beletrystycznej oraz problematyką związków literatury z wielkimi doświadczeniami społecznymi i historycznymi XX wieku. Jest autorem książek: *Ksawery Pruszyński* i *Wiek dokumentu. Inspiracje dokumentarne w polskiej prozie współczesnej* oraz współautorem drugiego tomu *Literatury polskiej 1918-1975*. Nowacka i Ziątek podjęli próbę oddzielenia ziarna od plew, autokreacji pisarza od faktów. Udała im się rzecz unikalna: napisali biografię twórczą. Uczynili to w sposób niezwykle prawdziwy i wiarygodny.

„Ryszarda Kapuściński. Biografia pisarza” składa się z dwunastu rozdziałów. Zostały one ułożone chronologicznie: począwszy od dzieciństwa, przez wszystkie etapy drogi twórczej, po ostatnie lata życia reportera poświęcone budowaniu filozofii *Innego*. Każdy z rozdziałów

stanowi samodzielną całość. W związku z tym nie jest konieczne czytanie „od deski do deski”. „...Biografię pisarza” można czytać według własnych zainteresowań lub potrzeb, wybierając najbardziej interesujące rozdziały. Choć przy pierwszej lekturze może być to nieco trudniejsze do zrealizowania zadanie ze względu na stylistykę tytułów (np. *Na własny rachunek, Powroty do źródeł*). Są one atrakcyjne, raczej publicystyczne, przykuwają uwagę odbiorcy, niemniej jednak nie odwołują się bezpośrednio do chronologii okresów twórczych. Książkę wzbogacają: nota bibliograficzna, indeks tytułów i nazwisk, kalendarium życia i twórczości Ryszarda Kapuścińskiego, wykaz przyznanych tytułów *doctora honoris causa*, licznych nagród, a także pierwszych zagranicznych wydań książek reportera. I choć, jak już wyżej wspomniano, nie jest to typowa monografia życia i twórczości, całość wzbogacają unikalne zdjęcia przedstawiające reportera i najważniejsze miejsca jego pobytów.

Pomimo że w książce Beaty Nowackiej i Zygmunta Ziątka dominuje perspektywa pisarskiego spojrzenia na twórczość Kapuścińskiego, dużo miejsca poświęcono kolejnym odczytaniom. Ryszard Kapuściński został tu przedstawiony także jako dziennikarz, poeta, twórca dialogu z Innym, uczestnik rewolucji i wojen, przewodnik po tajemnicach egzotycznych kultur, świadek procesu emancypacji politycznej i społecznej krajów Trzeciego Świata. Dzięki temu czytelnik otrzymuje swoisty wachlarz możliwości interpretacyjnych. „...Biografia pisarza” jest pozycją, która w dużej mierze porządkuje wiedzę o Kapuścińskim. Ciekawsze są tutaj jednak kluczowe pytania, które autorzy stawiają po raz pierwszy publicznie. Szukając odpowiedzi na te niezwykle ważne zagadnienia, nie unikają tego co niewygodne. Jedną z takich kwestii jest pytanie: „jak to się stało że syn AK-owca (cudem ocalałego z transportu do Katynia), człowiek, który jako dziecko poznał prawdziwe oblicze Sowietów, został już w 1948 roku członkiem ZMP, a w 1953 PZPR? Czemu uległ wpływom komunistycznej propagandy?” (s. 47). Odpowiedź, jaką dają badacze, jest co najmniej dwupłaszczyznowa. Z jednej strony mamy do czynienia ze słowem samego Kapuścińskiego, który w rozmowach z autorami mówi nie o tym, co chcielibyśmy usłyszeć, to znaczy o socjalistycznych hasłach dobrobytu, ale mówi o wymuszonym milczeniu pokolenia, a nawet o czymś, co nazywa mesjanizmem wojennej traumy. Z drugiej jednak strony odpowiedzią na to pytanie jest całe życie Kapuścińskiego. Nie byłoby *Cesarza* – alegorycznej książki o mechanizmach władzy – gdyby nie konkretny czas, w którym pisał, wydarzenia, które obserwował i doświadczenia samego autora.

Trauma wojny jest wyraźną dominantą w sposobie widzenia i opisywania świata u Kapuścińskiego. Ten aspekt uchwycili autorzy „...Biografii pisarza”. Krok po kroku tłumaczą czytelnikom, jak pierwsze wspomnienie kształtuje człowieka. Na kartach biografii twórczej Nowackiej i Ziątka odnajdziemy nieznanе dotąd zdarzenia z wczesnych

lat życia reportażysty. Autorzy opisują codzienny obowiązek 8-letniego Ryśka: na przełomie 1939 i 1940 roku wojna zbierała swoje żniwo, panował głód, rodzina została rozłączona, aby przeżyć, musiał chodzić do lasu zbierać chrust na opał albo chodzić po ulicach Pińska i szukać jedzenia. Po przeprowadzce do Warszawy jako 12-latek pełnił służbę liturgiczną podczas pogrzebów powstańców warszawskich. Po wielu latach powie, że wyjść z wojny, to znaczy oczyścić się z nienawiści i wyzwoić z lewicowej wrażliwości. Wojna jest pierwszym światem, którego Kapuściński doświadcza. Z tym багаżem idzie w dorosłość, a także dojrzałość twórczą.

Debiutuje jako poeta w „Odrodzeniu” w 1950 roku. Tuż po studiach jako korespondent Polskiej Agencji Prasowej wyjeżdża do Indii, Japonii, Afryki i Ameryki Południowej. Niejako obok dziennikarskiej codzienności powstają książki: „Wojna futbolowa”, „Jeszcze jeden dzień”, „Chrystus z karabinem na ramieniu”. Wkrótce jego styl pisania porównywany jest przez krytyków do pisarstwa Alberta Camusa, Ernesta Hemingwaya i Trumana Capote’a. Wybucho dyskusja – inspirowana reportażami Kapuścińskiego – o miejscu reportażu w piśmiennictwie polskim. Ryszard Kapuściński – jak piszą Nowacka i Ziątek – ominął jakiś etap rozwoju: od reportażu dziennikarskich przeskoczył w prozę beletrystyczną (s. 65), choć sam nie wiedział, czy należy do świata pisarzy, czy świata dziennikarzy (s. 67). Wydaje się, że już wtedy jego wybór był przesądzony. Kapuściński coraz bardziej oddalał się od pisarstwa użytkowego, gazetowego, agencyjnego. Szukał nowej formuły dla swoich doświadczeń, które z gruntu były nieprzekładalne. Istotna przemiana twórcy dokonała się w latach 80-ych. Reporter zyskał międzynarodową popularność. Kluczem do sukcesu pisarskiego okazało się między innymi unikanie rutyny i ciągle dążenie pod wiatr. Przełom wieków to dla Kapuścińskiego czas, kiedy staje się ekspertem od spotkania, tłumaczem kultur. Niespełnione pozostaje jego ostatnie marzenie: podróż śladami Bronisława Malinowskiego, antropologa i etnologa. To zaledwie kilka z setek zagadnień omówionych w „...Biografia pisarza”.

Różnorodnych książek o Ryszardzie Kapuścińskim powstaje wiele. Najbardziej znany na świecie polski reportażysta cieszy się niezmienną popularnością. Po śmierci pisarza w styczniu 2007 roku publikacji poświęconych jego twórczości i osobie pojawia w księgarniach coraz więcej. Traktują one o wielu kwestiach: począwszy od wspomnień przyjaciół, przez zbiory artykułów naukowych, aż po książki analityczne. Te, które dotychczas ukazały się na rynku, prezentują tylko wycinki jego twórczości. „...Biografia pisarza” ma tę zaletę, że jest pierwszą pozycją, która traktuje temat kompleksowo. Stanowi kompendium wiedzy o Ryszardzie Kapuścińskim. To pozycja godna polecenia zarówno specjalistom, tym, którzy zawodowo parają się literaturą czy dziennikarstwem, ale także tym, którzy są cichymi entuzjastami reportażu Kapuścińskiego. I choć brzmi to niewiarygodnie, to omawiana książka

spełnia czytelnicze potrzeby. Została napisana w sposób przystępny, zgrabny językowo. Źródłem wiedzy autorów są nie tylko opracowania naukowe, artykuły prasowe, ale także ich osobiste rozmowy z Ryszardem Kapuścińskim i jego przyjaciółmi. Efekt ponadczteroletniej pracy jest naprawdę imponujący i godny pozazdroszczenia.

W konstrukcji biografii twórczej Beacie Nowackiej Zygmuntovi Ziątkowi udało się doskonale uchwycić jeszcze jedną ciekawą perspektywę badawczą. Otóż autorzy przedstawili kilka wizerunków pisarskich Ryszarda Kapuścińskiego, jakie wytworzyły kolejne pokolenia jego czytelników. Autorzy „... Biografii pisarza” podzielili się specyficznym rodzajem wiedzy. Sami nazwali to „odsłonięciem nerwu twórczości Kapuścińskiego (s. 11). Nie chodzi jednak tylko o dokładność interpretacyjną. Zdecydowanie ważniejsza jest udana rekonstrukcja biografii w rytmie przemian historii. Bez wątpienia ta książka była potrzebna i długo oczekiwana i zapewne będzie długo aktualna.